

HOSPODÁŘSKÉ A SOCIÁLNÍ DĚJINY V POVÁLEČNÉ PLZEŇSKÉ HISTORIOGRAFII

N a d ě ž d a M o r á v k o v á

Mluvíme-li o poválečném dějepisectví v Plzni, mluvíme zejména o působení předního vědeckého seskupení zde, o tzv. Plzeňské historické škole, a zajímá-li nás problematika hospodářských a sociálních dějin zde, zajímáme se současně o převládající tematiku a metodologii v práci této školy. Plzeňská historická škola dokonce přesáhla hranice regionu a přispěla zajímavě v oblasti metodologie v rámci národní historické vědy po druhé světové válce, díky tzv. Bělohlávkově a Zemanově metodě zkoumání hospodářských pramenů městské provenience.

Plzeňská historická škola v ničem podstatném nevybočovala z vývojové linie české poválečné historiografie. Byla vyškolená třetí gollovskou generací, v duchu pozitivistické historické vědy, a dirigována vládnoucím marxistickým dějepisectvím, které bělohlávkovské jádro školy dokázalo v tehdy maximální možné míře upozadovat, mladší částí školy pak bylo většinou akceptováno. Oba zmíněné historiografické směry měly k problematice hospodářských a sociálních dějin velmi blízko a s oblibou stavěly dějinné narace na materiálních základech ekonomických a z nich plynoucích společenských struktur. Historické bádání většinou vycházelo z analýzy různých hospodářsko-sociálních jevů, historické dokumenty ekonomické či ekonomicko-správní provenience byly nejfrekventovanějším informačním pramenem. Tyto zdroje byly podrobovány minuciózním analýzám a zpracovávány moderními metodami, které historie přebírala často právě z ekonomie a exaktních věd. Obzvláště oblíbené byly různé typy měření a metody statistické. Zejména marxistická historiografie si oblíbila deskripci moderních dějin tímto způsobem. Výjimkou nebylo ani odborné pojednání sestávající v podstatě z ekonomických grafů a tabulek. Zájem o hospodářské a sociální dějiny a inklinace použít je, když ne jako jediný, pak

alespoň stěžejní úhel pohledu do minulosti, není ovšem ani zdaleka objevem marxistické historiografie. Moderní dějepisceví tyto tendence nápadně vykazují již koncem 19. století, především v německém prostředí, kde střídá do té doby panující dějiny politické, brzy pak se s ním setkáme i v mladé historiografii americké či v raných metodách školy Annales. Také česká pozitivistická historiografie gollovská akceptovala metody zkoumání hospodářských a sociálních dějin již ve svých počátcích a vytvořila tak pevné základy, na nichž pak marxistické poválečné dějepisceví mohlo stavět a které do sebe víceméně i vstřebalo. Plzeňská historická škola byla ve své době dosti výjimečná, neboť ve značné míře a relativně dlouho uchovávala navzdory panujícím trendům zásady a metody gollovské historiografie a vykazovala poměrně velký stupeň imunity proti ideovému diktátu. Lze to přičíst silné tradici plzeňského prvorepublikového dějepisceví, tedy vlivu zakladatelů Plzeňské historické školy, Josefu Strnadovi, Fridolínu Macháčkovi či Ladislavu Lábkovi, a zejména pak Miloslavu Bělohávkovi.

Dalším možným hlediskem, které je třeba zohlednit při pátrání po kořenech převládajícího zájmu o hospodářské a sociální dějiny v plzeňské poválečné historiografii, je jistě i značně industriální charakter regionu, jehož moderní dějiny již od konce 19. století výrazně směřuje několik velkých průmyslových podniků.

Přehlédneme nyní nejvýraznější osobnosti poválečné Plzeňské historické školy, které se nechaly zlákat metodami hospodářských a sociálních analýz minulosti ve svých pracích. Bude nás zajímat zejména, jak se sledovaná tematika projevila ve dvou hlavních odborných periodikách regionu v té době, a to ve sborníku *Minulostí Plzně a Plzeňska*, resp. *Minulostí Z(z)ápadočeského kraje*,¹ a ve sborníku katedry historie Pedagogické fakulty v Plzni. Srovnáme pak tyto poznatky se stavem tematiky v oblasti závěrečných prací studentů

---

¹ Periodikum vychází od roku 1958 pod názvem *Minulostí Plzně a Plzeňska*, od roku 1962 pak, po reformě správy státu a vzniku krajského zřízení pod titulem *Minulostí Západočeského kraje*, od roku 1989 psáno s malým „z“ ve slově západočeský, dodnes.

učitelství obhajovaných ve sledovaném období na zmíněné katedře. Budeme považovat zjištěné údaje za jakýsi vzorek, jemuž si dovolíme přisoudit poměrně vysokou míru reprezentativnosti, co do výpovědní hodnoty v otázce posouzení míry zájmu plzeňské poválečné historiografie o hospodářské a sociální dějiny a v otázce deskripce metodologie v této oblasti. Začneme nahlédnutím do bibliografií předních odborníků sledovaného vědeckého sdružení. Na prvním místě zmíníme vůdčí osobnost poválečné generace Plzeňské historické školy Miloslava Bělohlávka, zakladatele samostatného Archivu města Plzně a jeho dlouholetého ředitele. Pokud budeme zkoumat jakoukoli oblast v plzeňském dějepisectví, jen stěží se nesetkáme se jménem tohoto nebyvale pilného a pečlivého historika. Rozsah, kvalita a závažnost jeho celoživotního díla bude patrně ještě dlouho udivovat nejen jeho pokračovatele.

Bělohlávek jako typický a věrný odchovanec Gollových žáků respektuje po celou dobu své vědecké kariéry jejich odkaz a s tematikou hospodářských či sociálních dějin regionu se u něho setkáme zejména v začátcích jeho tvorby. Odborné stati tohoto zaměření publikuje již padesátých letech, v tehdy jediném možném místním periodiku, které uveřejňovalo i odborné příspěvky v *Životě Plzeňska*. Uveřejnil zde v prvním ročníku časopisu, v dvojčísle 10 – 11 stať *Sociální rozvrstvení plzeňského obyvatelstva v roce 1470*,² v níž se podrobně zabývá přehledem sociálního a profesního složení Plzně koncem 15. století. Vychází při tom z berních knih uložených v Archivu města Plzně. Informace o řemeslech v Plzni uvádí formou podrobné tabulky. Na závěr dospívá k poznání, že ve středověké Plzni panovala značná majetková nerovnost. V ročníku č. 2 najdeme další stať autora, nazvanou *Sociální nepokoje na Plzeňsku v XVI. století*,³ kde se zabývá ekonomickou podstatou nevolnických bouří v regionu. Nevychází tentokrát z pramenných materiálů, jak jsme u něj zvyklí, ale

---

² BĚLOHLÁVEK, M. Sociální rozvrstvení plzeňského obyvatelstva v roce 1470. *ŽP*. 1950, roč. 1, č. 10 – 11, s. 157 – 161.

³ BĚLOHLÁVEK, M. Sociální nepokoje na Plzeňsku v XVI. století. *ŽP*. 1951, roč. 2, č. 5, s. 70 – 84.

z literatury, zejména z prací významných plzeňských dějepisců Josefa Strnada a Fridolína Macháčka. Stať byla původně připravena jako přednáška v rámci osvěty, kterou Archiv města často prováděl. V roce 1953 publikuje M. Bělohlávek v *Životě Plzeňska* další příspěvek. Pozoruhodné je, jak jeho text zůstává jakoby dobou nezasažen a svou politickou neangažovaností je v čísle, které je jinak ideově velmi disponované a sjednocené tématem životního jubilea Zdeňka Nejdleho, poněkud výjimečný. Stať nese název *Hospodářský obraz Plzeňského kraje po válce třicetileté*.⁴ Autor se tu zabývá vydavatelským počinem pražského Archivu země České, který ve své seriálové edici berní agendy došel k svazku č. 23, Berní rula Plzeňského kraje. Editorkou byla dr. Doskočilová a Bělohlávek zde glosuje její vývody ze studia uvedených archiválií, které Doskočilová v komentáři k vydání prezentovala. V posledním, 5. ročníku periodika *Život Plzeňska* publikuje Bělohlávek pak ještě dvě stati, jež souvisí s naší tematikou, *Poddanství venkovského lidu ve světle archivu*⁵ o archiváliích hospodářské a berní provenience, ze kterých lze vyvozovat závěry o sociální a ekonomické situaci plzeňského venkova, a dále *Zněmčení Touškova nade Mží*,⁶ kde sleduje na základě archivních pramenů etnický vývoj městečka nedaleko Plzně.

V roce 1958 vychází díky nesmírnému úsilí Miloslava Bělohlávka první skutečně odborné historické periodikum v poválečné Plzni, sborník *Minulostí Plzně a Plzeňska*. Ve druhém svazku sborníku MPP z roku 1959 najdeme dvě autorovy práce, orientované k historické demografii a sociálně ekonomické historické problematice, *Dva příspěvky k hospodářským a sociálním dějinám Plzně v šestnáctém století*.⁷ Ve druhé z nich se zabývá cenami nemovitostí v Plzni a jejich pohyby v dané době a stejné tematice pak věnuje ještě jedno

---

⁴ BĚLOHLÁVEK, M. *Hospodářský obraz Plzeňského kraje po válce třicetileté*. *ŽP*. 1953, roč. 4, č. 2, s. 26 – 28.

⁵ Týž. *Poddanství venkovského lidu ve světle archivu*. *ŽP*. 1954, roč. 5, č. 3, s. 54 – 55.

⁶ Týž. *Zněmčení Touškova nade Mží*. *ŽP*. 1954, roč. 5, č. 10, s. 154 – 155.

⁷ Týž. *Dva příspěvky k hospodářským a sociálním dějinám Plzně v šestnáctém století*. In: *MPP*, sv. 2. Plzeň 1959, s. 17 – 35.

dílo, jež publikuje v Praze, stať *K problematice studia cen nemovitostí v 15. a 16. století do doby pobělohorské*.⁸ Vývoj situace ohledně cen nemovitostí v Plzni a okolí v druhé polovině 17. století, a zejména snahy Plzeňanů, zbohatlých za třicetileté války, zakupovat okolní venkovské nemovitosti a zemské deskové statky, ukazuje na konkrétním příkladu takového postupu u jedné z později nejmovitějších plzeňských rodin Stehlíků z Čeňkova ve stati *Plzeňští měšťané a jejich poddaní v 17. století*.⁹ Roku 1962 pokračuje Bělohlávek ve sledované tematice studií *Plzeň v čtyřicátých letech 19. století*,¹⁰ a dále pak statí *Plzeňské vesnice v polovině 19. století*.¹¹ Práce sledují počátky průmyslové revoluce, první spíše v rámci městského života, druhá se zabývá demografickým dopadem průmyslové revoluce na venkově a sleduje změny způsobu obživy a stylu života vůbec v jednatřiceti obcích v okolí Plzně. Téma rozvíjí ještě následujícího roku v práci *Příspěvek k poznání počátků průmyslové revoluce na Plzeňsku*.¹² Bělohlávkův zájem o městské dějiny hospodářské a sociální vyústil i v dílo monografické, studii o městské diplomacie a bernictví nazvanou *Knih počtů města Plzně 1524 – 1522*,¹³ která je dodnes cenným zdrojem inspirace a poučení pro badatele v této oblasti. Přestože se Bělohlávkův odborný zájem od šedesátých let značně rozšířil, plzeňské dějiny hospodářské a sociální nikdy docela neopustil.

Další výraznou osobností poválečné Plzeňské historické školy byl bezesporu Adolf Zeman, pedagog při katedře historie plzeňské pedagogické fakulty a blízký odborný spolupracovník Bělohlávkův, zejména v oblasti hospodářských a sociálních městských dějin. Zemanova metoda, o níž ještě dále

---

⁸ Týž. *K problematice studia cen nemovitostí v 15. a 16. století do doby pobělohorské*. In: *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia*, sv. 6. Praha 1962, s. 147 – 167.

⁹ Týž. *Plzeňští měšťané a jejich poddaní v 17. století*. *Časopis Společnosti přátel starožitností*. 1961, roč. 69, s. 8 – 14.

¹⁰ Týž. *Plzeň v čtyřicátých letech 19. století*. In: *MZK*, sv. 1. Plzeň 1962, s. 189 – 204.

¹¹ Týž. *Plzeňské vesnice v polovině 19. století*. *Český lid*. 1962, roč. 49, s. 121 – 129.

¹² Týž. *Příspěvek k poznání počátků průmyslové revoluce na Plzeňsku*. In: *MZK*, sv. 2. Plzeň 1963, s. 67 – 80.

¹³ BĚLOHLÁVEK, M. *Knih počtů města Plzně 1524 – 1522*. Plzeň 1957.

pojednáme, patří k uznávaným vědeckým postupům zkoumání municipálních dějin v rámci celonárodní poválečné historiografie. První závažnější Zemanovou prací o Plzni byla publikace *Plzeň v první polovině XVIII. století: Poměry hospodářské a sociální*.¹⁴ Autor v ní použil nově přístupných archiválií k metodicky, dosud v dějepisectví Plzně, ale vlastně i v městském dějepisectví u nás obecně, nezvyklému postupu. Základní obraz Plzně počátku 18. století sice převzal od svých předchůdců, jakými byli Josef Strnad, Fridolín Macháček a Václav Vojtíšek, ale detailním rozbořem archiválií z provenience městské ekonomiky a jejich následným kvantifikačním vytěžením vlastně tento obraz korigoval. Zkoumá plzeňskou ekonomiku již od poloviny sedmnáctého století a dochází k poznání, že se katolická Plzeň značně lišila od většiny ostatních českých měst. Konfiskace dominikálního panství, jimiž byla potrestána města protestantská, se Plzně vesměs nedotkly. Městu naopak zůstalo poměrně rozsáhlé bohatství – zhruba 25 vsí, mlýny, rybníky, hamry, pivovary atd. Plzeňský městský patriciát, tedy zhruba 250 rodin, hospodařil velmi úspěšně. Zeman podrobně zkoumá hospodářské účetnictví, aby ukázal, z čeho pramení značné bohatství Plzně. Získané informace zpracovává moderními ekonomickými metodami, aby posoudil hospodářské výsledky města v sledované době. Zabývá se otázkou prosperity podnikání plzeňských měšťanů.¹⁵ Zjišťuje hrubé roční příjmy měšťanů odečtením nákladů, dluhů, daní a dalších výdajů od hrubého ročního výnosu měšťanem provozovaného hospodářství. Dochází k závěru, že plzeňské městské hospodářské jednotky byly v převážné většině rentabilní. Roční zisk z pivovarnictví např. činil 4 zlaté na jednom sudu. K tomu všemu připočítává vedlejší příjmy města jako mýtné, vážné, tržní poplatky, různé pokuty apod. Na závěr mu z analýzy vystupuje docela jiné české město na počátku 18. století, než bychom si představili po

---

¹⁴ ZEMAN, A. *Plzeň v první polovině XVIII. století: Poměry hospodářské a sociální*. Plzeň 1947.

¹⁵Tamtéž, s. 344.

přečtení děl Pekařových či Kleplových nebo Mendlových,¹⁶ kde je hospodaření měst v tomto období viděno velmi skepticky jako zmírající. Díky Zemanovi musela národní historiografie korigovat svá plošná konstatování o zkoumaném období v dějinách měst a akceptovat další metodu dějepisné práce, Zemanovu metodu práce s historickým pramenem ekonomické povahy. Píše o ní v úvodu zmiňované knihy a pak i ve stati *K metodice studia populačního vývoje českých měst královských v předstatistickém období*, publikované v akademickém sborníku *Historická demografie*, v roce 1967.¹⁷ Kniha má zvlášť vytištěné a sešitovou formou svázané dodatky ve formě seznamů a rejstříků.

Stejnou metodu uplatnil ve stati *Hodnota plzeňského panství podle příznání k stému penízi koncem sedmnáctého století*.¹⁸ I zde na základě totožného postupu zpracování ekonomických informací získaných z archiválií demonstruje nebyvalou prosperitu plzeňské ekonomiky na počátku novověku. Další stať *Vývoj plzeňské populace až do druhé poloviny XVIII. století*,¹⁹ kdy dosahuje relativně velmi pravděpodobných výsledných informací o počtu a složení obyvatelstva v dobách před zavedením církevních matrik (zhruba po třicetileté výlce) kombinací vícerych, lépe řečeno všech dostupných, informačních zdrojů. Především používá berní knihy města a rejstříky řemeslníků s údaji o zaplacené berni, ale i různými osobními údaji o poplatníkovi. Sestavuje z nich pravděpodobný počet domácností ve městě. Dále pak používá ke komparaci další archiválie – kšaftovní knihy, soupisy obyvatel podle víry, zpovědní seznamy, duchovenské tabely (seznamy věřících starších deseti, někdy dvanácti, let, kteří už mohou ke zpovědi). Právě materiály církevní provenience používá k ověření ekonomických zdrojů, stanovuje z nich tzv.

---

¹⁶ KLEPL, J. *Královská města česká počátkem 18. století*. B. m., b. r.; MENDL, B. *Vývoj řemesel a obchodu ve městech pražských*. Praha 1947.; PEKAŘ, J. *České katastry 1654 – 1789 se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*. Praha 1932.

¹⁷ ZEMAN, A. *K metodice studia populačního vývoje českých měst královských v předstatistickém období*. In: *Historická demografie*, sv. 1. Praha 1967, s. 19 – 27.

¹⁸ Týž. *Hodnota plzeňského panství podle příznání k stému penízi koncem sedmnáctého století*. *Časopis společnosti přátel starožitností*. 1952, roč. 60, s. 96 – 112.

¹⁹ *Tamtéž*. 1953, roč. 61, s. 137 – 150.

redukční koeficient, tedy číslo, které udává přibližný počet osob buď na dům, nebo na poplatníka představujícího domácnost. Je si vědomý přibližnosti této práce, přesnější jsou čísla o obyvatelích měšťanských, chudina lze spíše odhadovat z náhodných pramenů. Zjišťuje, že v Plzni převládaly v měšťanském prostředí rodiny s jedním až třemi dětmi, vícečetné rodiny sice existovaly, ale nebyly počtem v převaze. Situaci je potřeba chápat jako důsledek vysoké dětské úmrtnosti, ne pochopitelně jako důsledek regulované natality. I tato stať je metodologicky velmi novátorská a její teoretickou podstatu po následném rozpracování publikuje Zeman také v již zmíněném příspěvku do Historické demografie.

Další závažnou prací Adolfa Zemana je studie *Hospodářská a sociální skladba Plzně na počátku XVIII. století*.²⁰ Asi bychom v moderním dějepisectví Plzně těžko našli klasičtější ukázkou vrcholého díla pozitivistické historiografie, než je právě citovaná kniha. V tématu již značně zkušený Zeman tentokrát poskytuje vzorový příklad uplatnění své historické metody a výsledkem je podrobný a barvitý obraz nejen ekonomiky města počátkem 18. století, ale i životní úrovně, srovnáním příjmů a cen, populační a jiné sociální faktory, majetkovou diferenciací obyvatel, přehled pracovních příležitostí a nejčastějších profesí ve městě, úroveň bydlení atd. Dozvídáme se, že tehdejší Plzeň s počtem zhruba 3 800 obyvatel nebyla ani zdaleka městem největším, větší byly např. i Klatovy, zato byla po Praze v Čechách nejbohatší. Disponovala značným dominikálem, patřilo jí 10 dvorů, měšťanský pivovar (ten byl obzvláště výnosný, jedna várka přinášela 100% zisku), hamr, nebo už řekněme železárna, v Ejpovicích atd. Většinu zisku z tohoto hospodářství konzumoval městský patriciát, cca 250 rodin, ale ani střední vrstvy, jak ukazuje Zeman, nestrádaly příliš. Zabývá se i ekonomikou církve ve městě a zjišťuje, že i ta byla velmi majetná, disponovala asi třetinou veškeré městské hotovosti zjistitelné z archivních pramenů, ale její příjmy nepocházely většinově z podnikání, nýbrž

---

²⁰ ZEMAN, A. *Hospodářská a sociální skladba Plzně na počátku XVIII. století*. Plzeň 1955.

stále ještě spíš z renty, takže reprezentovala starší ekonomický typ. V podrobných – místy až těžko přehlednutelných – tabulkách Zeman jmenovitě, u jednotlivých konkrétních Plzeňanů té doby informuje o povoláních, nemovitém majetku, i s číslem popisným v případě městského domu a s jeho cenou, polnostech, movitým majetku, várkách (ty byly důležitým ukazatelem majetkového postavení Plzeňana, čím více várek si směl nechat uvařit, tím vyšší můžeme předpokládat společenské a majetkové postavení), o počtu případných tovaryšů. Tento rejstřík obyvatel Plzně ve sledovaném období rozdělil Zeman do pěti vrstev podle majetku. Velmi zajímavé je v poslední kapitole uvedené srovnání se stavem v 15. století. Ten zjistil Zeman údajně v rukopisné práci Miloslava Bělohlávka *O staré Plzni*. Publikace přesahuje svým obsahem i způsobem zpracování regionální rozměry a bývala citována v celonárodním měřítku v literatuře zabývající se dějinami měst, či hospodářskou charakteristikou přelomu 18. a 19. století.

Podobně precizním způsobem se Adolf Zeman věnuje koncem padesátých let dvěma konkrétním formám typického plzeňského podnikání, rybníkářství a pivovarnictví, ve statích *Plzeňské rybníkářství v XV. až XIX. století*²¹ a *Z historie plzeňského pivovarství v 16. století*.²² Starší období plzeňského hospodářství i demografického vývoje analyzuje svými osvědčenými metodami ve statích *Plzeň za války třicetileté: K některým otázkám hospodářských následků války*²³ a *Plzeň za války třicetileté: Populační následky války*.²⁴ Plzeňskému pivovarnictví je pak také věnována již výše zmiňovaná kniha, jejímž je spoluautorem, *K historii plzeňských pivovarů*.²⁵ Plzeňské rybníkaření sleduje v jeho vývoji

---

²¹ Týž. Plzeňské rybníkářství v XV. až XIX. století. *Časopis společnosti přátel starožitností*. 1957, roč. 65, s. 8 – 18 a 77 – 86.

²² Týž. Z historie plzeňského pivovarství v 16. století. In: *MPP*, sv. 1, Plzeň 1958 s. 71 – 97.

²³ Týž. Plzeň za války třicetileté: K některým otázkám hospodářských následků války. In: *MPP*, sv. 2, Plzeň 1959, s. 37 – 65.

²⁴ Týž. Plzeň za války třicetileté: Populační následky války. In: *Sborník VPS: MXL – D,Z*, sv. 2. Plzeň 1959, s. 47 – 76.

²⁵ LAŠTOVKA, V. – LHOTKA, V. – ZEMAN, A. *K historii plzeňských pivovarů*. Plzeň 1959.

ještě ve stati *Z historie plzeňského rybníkářství*.²⁶ Jeho podíl na přípravě souhrnných dějin Plzně z roku 1965, ve formě čtyř syntetických kapitol, jsme již zmiňovali.

Dílo Adolfa Zemana je vedle díla Bělohlávkova reprezentací mladší Plzeňské historické školy. Je novátorské ve své době metodicky i po stránce pramenných zdrojů. Přestože se dnešní historiografie po téměř padesáti letech ubírá už jinými cestami, význam Zemanova díla to nesnižuje. Představoval určitý vývojový stupeň plzeňské historické vědy, její jednu důležitou generaci.

Značným přínosem pro bádání v oblasti dějin železářství byla tvorba dalšího pedagoga katedry historie při Pedagogické fakultě v Plzni, profesora Václava Čepeláka. Původní zájem o železářskou výrobu na rodném Hořovicku a později v širším měřítku v Podbrdském kraji přivedl Václava Čepeláka až k sedleckým Waldsteinovým železárnám a k zájmu o průmyslové dějiny plzeňského kraje. V historii železářství v Čechách se stal Václav Čepelák uznávaným odborníkem. Byl významným a užitečným konzultantem a recenzentem dalšího experta železářských dějin u nás Jana Kořana.²⁷ Publikuje postupně následující stati o historii sedleckých železáren a historii železářství v Čechách vůbec: *K historii Mayerova plzeňského parního stroje z roku 1825*²⁸; *Waldsteinské železářny v Sedlci, kolébka Škodových závodů*²⁹; *Bouře proti obchodnímu kapitálu v Čechách r. 1866*³⁰ a *Konkurenční zápas o pracovní*

---

²⁶ ZEMAN, A. Z historie plzeňského rybníkářství. In: *70 let Československého svazu rybářů, místní organizace v Plzni. Sborník příspěvků*. Plzeň 1960, s. 23 – 25.

²⁷ Viz ČEPELÁK, V. Kořanovy stati z dějin českého železářství. *Český časopis historický*. 1947 – 8, s. 488 – 495; nebo ČEPELÁK, V. Jan Kořan. Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském. Recenze. In: *Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky*, sv. 1. Praha 1954., s. 244 – 245.

²⁸ ČEPELÁK, V. K historii Mayerova plzeňského parního stroje z roku 1825. *ŽP*. 1952, roč. 3, č. 4, s. 55 – 56.

²⁹ Týž. Waldsteinské železářny v Sedlci, kolébka Škodových závodů. In: *Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky*, sv. 1. Praha 1954, s. 244 – 245.

³⁰ Týž. Bouře proti obchodnímu kapitálu v Čechách r. 1866. In: *Sborník VPS v Plzni: MXL – D, Z*, sv. 2. Plzeň 1959, s. 77 – 126.

*síly v našich železářských manufakturách na konci 18. století.*³¹ Na druhém místě jmenovanou problematiku pak ještě podrobněji pojednává ve stati *Konkurenční zápas o pracovní síly v našich železářských manufakturách v roce 1894.*³²

Také odborný zájem dalšího reprezentanta mladší generace Plzeňské historické školy, profesory plzeňské katedry historie, Jindřicha Vacka, je zaměřen především do oblasti dějin hospodářských a sociálních, a to v období 16. – 18. století. První prací z tohoto tematického okruhu byla vlastně jeho doktorská disertační práce *Hospodaření na panstvích Jáchyma z Hradce (Jindřichův Hradec, Hluboká, Kardašova Řečice, Žirovnice)*. Tato studie o 170 stranách zůstala dodnes v strojopisu. Pak následovaly další práce zabývající se stejnou problematikou, hospodářskými dějinami vrchnostenských statků v 16. až 18. století, situované nejprve na Kamenicko, k němuž měl Vacek rodové vazby: *Spor poddanského města České Kamenice s vrchností koncem 17. století,*³³ *Poddanské povinnosti na panství Česká Kamenice v polovině 16. století,*³⁴ později opět na Jindřichohradecko: *Příspěvek k metrologii: Užívání ssuté míry mtu na Jindřichohradecku.*³⁵ Vrcholem jeho zájmu o dějiny regionu jindřichohradeckého je stať *Vrchnostenské hospodaření na panství jindřichohradeckém v letech 1563 – 1566*³⁶; podobná témata pak autora zaujala i na Tachovsku: *Dva předbělohorské urbáře panství tachovského,*³⁷ *Spor*

---

³¹ Týž. *Konkurenční zápas o pracovní síly v našich železářských manufakturách na konci 18. století*. In: *Sborník PI v Plzni: MXL a D*, sv. 5. Plzeň 1962, s. 41 – 59.

³² Týž. *Konkurenční zápas o pracovní síly v našich železářských manufakturách v roce 1894*. In: *Rozpravy Národního technického muzea v Praze*, sv. 10. Praha 1964, s. 53 – 55.

³³ VACEK, J. *Spor poddanského města České Kamenice s vrchností koncem 17. století*. *Časopis Společnosti přátel starožitností*. 1955, roč. 63, s. 203 – 221.

³⁴ Týž. *Poddanské povinnosti na panství Česká Kamenice v polovině 16. století*. *Časopis Společnosti přátel starožitností*. 1956, roč. 64, s. 176 – 183.

³⁵ Týž. *Příspěvek k metrologii: Užívání ssuté míry mtu na Jindřichohradecku*. *Časopis Společnosti přátel starožitností*. 1957, s. 108 – 109.

³⁶ Týž. *Vrchnostenské hospodaření na panství jindřichohradeckém v letech 1563 – 1566*. In: *Sborník VŠP v Plzni: MXL – D, Z*, sv. 2. Plzeň 1959, s. 5 – 46.

³⁷ Týž. *Dva předbělohorské urbáře panství tachovského*. In: *Sborník VŠP v Plzni: MXL – D, Z*, sv. 1. Plzeň 1958, s. 1 – 31.

*Tachovských s Husmannem v době třicetileté války,*³⁸ *K hospodářské problematice Tachovska po třicetileté válce,*³⁹ *Dominikální poddaní v lesních vsích tachovského panství v 17. – 19. století.*⁴⁰

Také dlouholetý ředitel Státního oblastního archivu v Plzni, Vladimír Bystrický, (nar. 1930), je badatelsky zaměřený zejména do oblasti hospodářských a obchodních dějin. V roce 1957 uveřejňuje svou první závažnější práci související s tématem cen a mezd, *Peníze v knihách města Stříbra v letech 1526 – 1564.*⁴¹ Také další raná tvorba autora spadá tematicky do námi sledované oblasti, jak tituly statí napovídají: *Hospodářství města Stříbra v letech 1526 – 1564*⁴²; *Sondy k dějinám tzv. pohyblivých cen některých druhů zboží a k vývoji mezd ve Stříbře v letech 1470 – 1615*⁴³; *K metodickým otázkám studia dějin tzv. pohyblivých cen zboží a mezd v 16. a 17. století.*⁴⁴

Zvláštností Plzeňské historické školy byla po celou dobu její existence jakási dvojkolejnost, jíž chápeme koexistenci a spolupráci linie odborné a školené a linie laické větve, tvořené historiky – autodidakty, kteří se vypracovali mezi uznávané a odbornou obcí akceptované experty. Obě linie v Plzni většinou úzce spolupracovaly. Připomeňme zde nejprve stěžejní osobnost předválečné laické historiografie v Plzni a zakladatele Národopisného muzea v Plzni, Ladislava Lábka (1882 – 1970), jehož dílo v oblasti studia historie řemesel a

---

³⁸ Týž. Spor Tachovských s Husmannem v době třicetileté války. In: *Sborník PI v Plzni: MXL a D.*, sv. 3. Plzeň 1962, s. 5 – 66.

³⁹ Týž. K hospodářské problematice Tachovska po třicetileté válce. In: *Sborník PI v Plzni: MXL a D.*, sv. 5. Plzeň 1963, s. 5 – 39.

⁴⁰ Týž. Dominikální poddaní v lesních vsích tachovského panství v 17. – 19. století. In: *Sborník PeF v Plzni: MXL a D.*, sv. 7. Plzeň 1965, s. 33 – 95.

⁴¹ BYSTRICKÝ, V. Peníze v knihách města Stříbra v letech 1526 – 1564. *Numismatické listy.* 1957, č. 3, s. 65 – 67.

⁴² Týž. Hospodářství města Stříbra v letech 1526 – 1564. In: *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia*, sv. 2. Praha 1957, s. 99 – 103.

⁴³ Týž. Sondy k dějinám tzv. pohyblivých cen některých druhů zboží a k vývoji mezd ve Stříbře v letech 1470 – 1615. In: *Materiály pracovní skupiny pro dějiny cen a mezd při katedře československých dějin a archivního studia v Praze*, sv. 4. Praha 1962, s. 1 – 15.

⁴⁴ Týž. K metodickým otázkám studia dějin tzv. pohyblivých cen zboží a mezd v 16. a 17. století. In: *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia*, sv. 6. Praha 1962, s. 127 – 145.

obchodu v Plzni dosud nebylo překonáno a jehož metody bádání daleko předběhly dobu. Lábek byl jedním z prvních historiků každodennosti u nás. Jeho odborný odkaz vytvořil základ pro bádání jeho poválečných pokračovatelů.

Dalším významným laickým historikem v rámci Plzeňské historické školy byl Bedřich Štiess (1907 – 1988), dlouholetý ředitel plzeňského Historického muzea a uznávaným expertem historie sklářství nejen v celonárodním měřítku, ale i za hranicemi, jeho práce jsou dodnes hojně citovány. Publikovat své studie začal již počátkem padesátých let a celkový počet jeho prací překročil číslo 80. Sklářství v západních Čechách zkoumal Štiess mnohostranně. Všiml si nejen výroby samotné, ale i ekonomických a sociálních aspektů, studoval celé generace sklářských rodin, nevynechal téma maleb na skle a dokonce vypátral a doložil skutečné postavy Klostermannova románu *Skláři*. Jeho práce se vždy opírají o důkladné archivní studium pramenů, procházel nejen archiválie v Archivu města Plzně, ale také desítky spisoven západočeských velkostatků (nezpracovaných).

Za zmínku v souvislosti s naší tematikou stojí také dílo dalšího laického historiografa Plzeňské historické školy, Václava Mentbergera (1886 – 1969) Cennou prací z dějin plzeňského průmyslu je monografie *První plzeňská papírna*,⁴⁵ která vyšla ještě v nakladatelství Marie Lábkové. Další zajímavé práce z dějin průmyslu pak publikuje Mentberger ve sborníku MPP. V roce 1958 vychází stať *Tomáš Khüry a jeho továrna na kamna a hliněné zboží*⁴⁶ a v roce 1959 stať *Průmyslová keramika Dubského z Vitinovsi*.⁴⁷

Zájem o dějiny hospodářské a sociální lze sledovat i v pracích pokračovatelů Plzeňské historické školy, působících při různých pracovištích v regionu, zmiňme zejména odborníky při katedře historie na Pedagogické fakultě v Plzni, v Archivu města Plzně či ve Státním oblastním archivu a jeho

---

⁴⁵ MENTBERGER, V. *První plzeňská papírna*. Plzeň 1949.

⁴⁶ Týž. *Tomáš Khüry a jeho továrna na kamna a hliněné zboží*. In: *MPP*, sv. 1. Plzeň 1958, s. 168 – 171.

⁴⁷ Týž. *Průmyslová keramika Dubského z Vitinovsi*. In: *MPP*, sv. 2. Plzeň 1959, s. 171 – 174.

pobočkách, nebo pak při odborných institucích, jakými jsou muzea Škoda či Muzeum pivovarské, Západočeské muzeum jeho součást – Národopisné muzeum v Plzni. Jmenujme zde Jaroslava Šlajera z katedry historie PF v Plzni, který se zabýval dějinami hornictví v Plzni, Vojtěcha Laštovku z téže fakulty, jenž mezi prvními používal dnes moderní metody orální historie a studoval dělnické hnutí v regionu. Oba reprezentují klasickou marxistickou historiografii. Dělnickým hnutím na Plzeňsku a dějinami výroby se na plzeňské katedře historie hojně zabýval také Jaroslav Toms. Právě on nejčastěji vedl diplomové práce studentů pedagogické fakulty, jež přispívaly k zachycení historie regionálních výrobních závodů, podniků, zemědělských družstev. Tematická skladba zmíněných závěrečných prací vyplývá z přílohy této stati. Metodika zpracování i přes četné individuální rozdíly vychází z jednotné osnovy, kterou obsahovalo většinou již zadání práce, a respektuje dobové historiografické trendy a priority. Faktografie, již v těchto dílech lze najít, je velmi cenná. Další z významných reprezentantů katedry historie plzeňské pedagogické fakulty – Jana Janusová našla těžiště své badatelské práce v poněkud jiných tematických sférách, než které zde sledujeme, ale ani ona se neubránila tehdy převažujícímu zájmu v dobové historiografii a publikovala stať o plzeňském cukrovaru.⁴⁸

Na závěr doplníme náš výčet ještě o několik dalších jmen autorů, jejichž zajímavé práce se týkají sledované tematiky v rámci plzeňského regionu: Eduard Maur – *Waldsteinská strojírna*,⁴⁹ Václav Jíša – *Škodovy závody 1859 – 1919*⁵⁰, *Škodovy závody na trhu SSSR v letech 1931 – 1938*⁵¹ či *Z dějin zbrojní výroby Škodových závodů*,⁵² dějinami plzeňského pivovarnictví se zabýval vedle zmíněného Adolfa Zemana také Václav Lhotka mladší. Nepřehlédnutelnou

---

⁴⁸ JANUSOVÁ, J. Z historie plzeňského cukrovaru. In: *Sborník PF v Plzni, Dějepis*, sv. 11. Praha 1971, s. 5-21.

⁴⁹ MAUR, E. Waldsteinská strojírna. In: *MZK*, sv. 1. Plzeň 1962, s. 145 – 160.

⁵⁰ JÍŠA, V. Škodovy závody 1859 – 1919. In: *MZK*, sv. 5. Plzeň 1967, s. 256 – 257.

⁵¹ Týž. Škodovy závody na trhu SSSR v letech 1931 – 1938. In: *MZK*, sv. 2. Plzeň 1963, s. 37 – 47.

⁵² Týž. Z dějin zbrojní výroby Škodových závodů. In: *MPP*, sv. 2. Plzeň 1960, s. 223 – 234.

osobností byl jistě také významný západočeský historik a archivář Gustav Hofmann, dále pak pracovnice podnikového archivu Škoda Marie Bauerová, archivářka podnikového archivu plzeňského Prazdroje Eva Cironisová, a zejména pilný historik regionálního průmyslu a vysokoškolský pedagog Jan Hučka.

Z přehledu a zejména z přiloženého grafu jasně vyplývá, že plzeňská historiografie druhé poloviny minulého století se dějinami hospodářství a dějinami sociální problematiky zabývala podrobně a často. Vedle politických dějin se jednalo o nejdůležitější a nejvíce zpracovávanou oblast. Používaná metodika vychází vesměs z pozitivistických gollovských základů, po únoru 1948 pak pochopitelně přibude povinný marxistický dialektický materialismus coby filosofický základ historie, metody však není nutné měnit úplně. Pozitivistická detailní práce s historickým pramenem úřední či hospodářské provenience, kvantitativní a statistické vytěžování pramenů, přehledná a verifikovatelná syntéza, mnohdy i ve formě tabulek a grafů, jistá odosobněnost dějepisných textů, to vše bylo akceptovatelné i pro historiografii socialistického období. Po roce 1989 je pak možné pozorovat velký pokles zájmu o hospodářské a sociální dějiny. Zejména v oblasti tematiky diplomových prací studentů pedagogické fakulty je tato změna patrná, neboť zde není nutné počítat s žádnou setrvačností, jakou lze do jisté míry předpokládat u profesionální historiografie. V oblasti sociálních dějin si může zasvěcený pozorovatel všimnout, že si v současné době začínají razit cestu nové metody historické práce, např. prosopografie. Tradice plzeňské historiografie tedy rozhodně nezanikne.

POUŽITÉ ZKRATKY:

Minulostí Plzně a Plzeňska, MZK – Minulostí Západočeského kraje, SPF – Sborník Pedagogické fakulty, PF – Pedagogická fakulta, FPE – Fakulta pedagogická, ZČU – Západočeská univerzita.

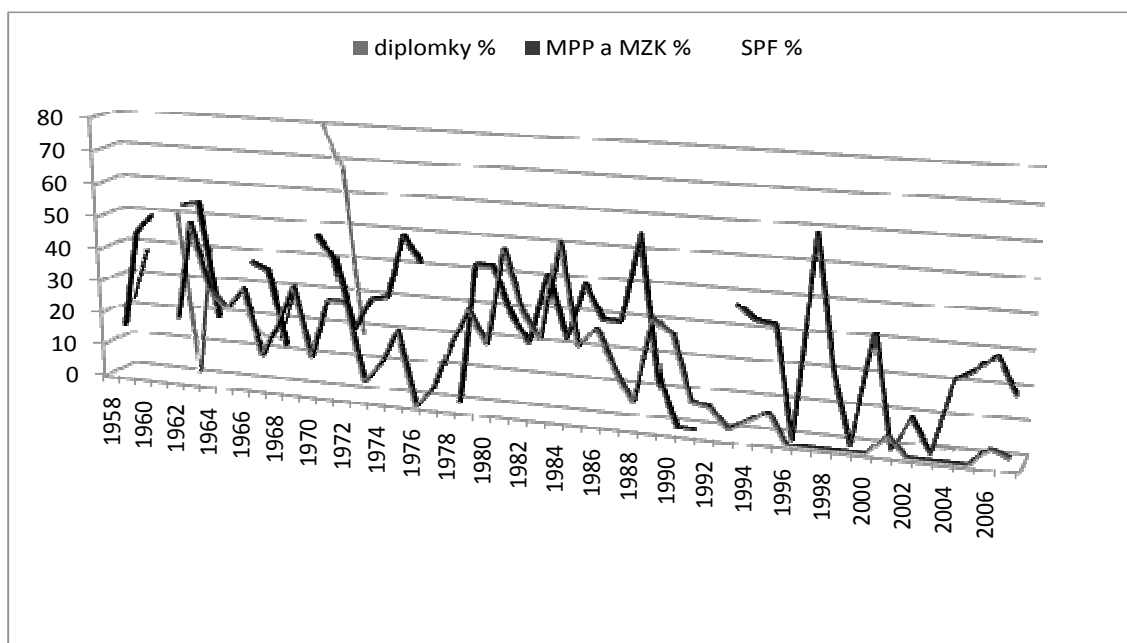
POUŽITÉ ZDROJE:

Sborníky Minulostí Plzně a Plzeňska a Minulostí Západočeského kraje (v letech 1958 – 2006).

Sborníky katedry historie PF Plzeň a FPE ZČU v Plzni (v letech 1958 – 2006).

Diplomové práce studentů učitelství dějepisu PF Plzeň a FPE ZČU v Plzni v letech 1958 – 2006, uložené na katedře historie FPE ZČU v Plzni, Veleslavínova 42.

PŘÍLOHA

SUMMARY:

The Economic and Social History in Pilsner after War Historiography

This paper refers to a rich part of Pilsner historiography in period after World War II - that is the economic and social topics in local history. The authoress analyses many articles in three important regional scientific periodicals – *Minulostí Plzně a Plzeňska*, *Minulostí Západočeského kraje*, *Sborník Pedagogické fakulty*; *Historie* and in graduation theses of students of teaching history on educational faculty in Pilsen. She compares these historical texts and discovers many common features in them. Meaning economic and social themes, we speak about main topic in Pilsner after war historiography, especially in period from 1945 to 1989. Then historians used very similar methods and ways. The interest in these subjects starts to fall down after 1989 but not totally.